

УДК 330.131.5:631.11

Занозовська О.Г.

аспірант кафедри міжнародної економіки,
Національний університет харчових технологій

ВПЛИВ ЧИННИКІВ НА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ

У статті розглянуто чинники, які впливають на діяльність аграрних підприємств, оскільки вони мають особливості діяльності, що відрізняють їх від підприємств інших галузей. Це визначається тим, що овочівництво, на прикладі якого проведено аналіз, – це та галузь, яка залежить від якості земель (родючості, врожайності), а також сезонності та форм організації праці. Аналіз проведено за показниками результативності їхньої діяльності. Чинники впливу на діяльність підприємств овочівництва формуються як у зовнішньому, так і у внутрішньому середовищі, в якому функціонують підприємства.

Ключові слова: ефективність, виробництво, діяльність, аграрні підприємства, овочівництво, продукція, фінансові ресурси, розвиток.

ВЛИЯНИЕ ФАКТОРОВ НА ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ПРЕДПРИЯТИЙ

Занозовская О.Г.

В статье рассмотрены факторы, влияющие на деятельность аграрных предприятий, так как они имеют особенности деятельности, отличающие их от предприятий других отраслей. Это определяется тем, что овощеводство, на примере которого проведено анализ, – это та отрасль, которая зависит от качества земель (плодородия, урожайности), а также от сезонности и форм организации труда. Анализ проведен по показателям результативности их деятельности. Факторы влияния на деятельность предприятий овощеводства формируются как во внешней, так и во внутренней среде, в которой функционируют предприятия.

Ключевые слова: эффективность, деятельность, производство, аграрные предприятия, овощеводство, продукция, финансовые ресурсы, развитие.

INFLUENCE OF FACTORS ON THE ACTIVITY OF ENTERPRISES

Zanozovska O.

The article deals with factors influencing the activity of agrarian enterprises as they have some peculiarities distinguishing them from enterprises of other industries. This is determined by the fact that vegetable growing that analyzed in the article is the industry that depends on the quality of the land – fertility, yield, seasonality, forms of labor organization. The analysis was conducted on the indicators of the effectiveness of enterprises activities. Factors influencing the efficiency of enterprises of vegetable growing are formed both in the external and in the internal environment enterprises operate. They determine the quantitative and qualitative characteristics of the enterprises, affect the volume of production and its quality. All the above determines the importance of the analysis.

Keywords: efficiency, production, agrarian enterprises, vegetable growing, products, financial resources, development.

Постановка проблеми. Забезпечення населення продовольством, що відповідає стандартам та нормативам якості, залежить від ефективної діяльності підприємств агропромислового комплексу, у т. ч. овочівництва, яка пов'язана із впливом певних чинників як внутрішнього, так і зовнішнього середовища. Вони визначають кількісні та якісні характеристики діяльності підприємств, впливають на обсяги виробництва продукції та її якість, що зумовлює важливість проведеного аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато вчених-економістів займаються питаннями вивчення діяльності підприємств різних галузей економіки, у т. ч. аграрної сфери: П. Саблук [9], В. Криворучко, С. Гуткевич [2; 4], А. Князевич [2], Л. Шендерівська [4], Л. Кожушко [5], Т. Велесик [5], М. Коденська [9] та ін.

На основі аналізу наукових основ та власного аналізу розглянуто чинники, що впливають на діяльність підприємств на прикладі галузі овочівництва.

Постановка завдання. Мета статті – визначити основні чинники, які впливають на діяльність підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Існує два підходи до визначення ефективності діяльності: перший, за яким ефективність діяльності часто отожднюють із поняттям результативності, і другий, що визначає ефективність як відношення кінцевого результату (ефекту) до витрат ресурсів. На ефективність діяльності підприємств аграрної сфери впливають різні чинники та умови, які формуються як у зовнішньому, так і у внутрішньому середовищі функціонування підприємства. Це матеріально-технічна база, джерела фінансування, кількість та кваліфікація працівників, якість та конкурентоздатність продукції, місткість ринку, розміри підприємства та ін.

Аграрні підприємства мають низку важливих особливостей, що відрізняють їх від підприємств інших галузей. Це, перш за все, зв'язок виробництва з осно-

вними засобами виробництва – землею та її основною властивістю – родючістю. Саме земельні ресурси є основою сільськогосподарського виробництва. Овочівництво як галузь пов'язана з виробництвом товарної продукції – свіжих овочів і сировини для консервної галузі. Діяльність підприємств залежить від якості земель: родючості, її відновлення за рахунок удобрення, меліорації, а також від сезонності та форм організації праці. Наприклад, у Рівненській області аграрні підприємства здійснюють свою діяльність на перезволожених та заболочених землях, що потребує проведення меліоративних робіт. Під час проведення меліорації обов'язковим є врахування її впливу на природне середовище, що пов'язане із забезпеченням продовольчої безпеки країни. Інтенсивне використання земель сільськогосподарського призначення потребує регулювання проблем збереження й підвищення родючості ґрунтів [1, с. 46].

Розвиток тепличного виробництва пов'язаний із сезонністю як чинником впливу на діяльність підприємств овочівництва. Так, аналіз показав, що показник урожайності овочів закритого ґрунту в Рівненській області в 2016 р. становив 484,5 ц з 1 га порівняно з даним показником овочевих культур відкритого ґрунту, який становив 189,6 ц з 1 га посівної площі [6]. Тепличне виробництво дає змогу отримувати врожай навіть у несезонний період. У 2016 р. 2,8% наявних в Україні теплиць скляні, 41,7% – полікарбонатні, а 55,6% – плівкові [9]. Виробництво тепличних овочів зростає здебільшого за рахунок збільшення кількості плівкових теплиць господарствами населення у сільських регіонах. Певний інтерес представляє практика повторних посівів, за якої площа використовується для декількох культур протягом року. Це сприяє вищому рівню врожайності овочевих культур, аніж у відкритому ґрунті.

Підприємства галузі мають свою матеріально-технічну базу, яка впливає на обсяги виробництва продукції та її реалізацію. Сезонність виробництва консервної плодоовочевої продукції пов'язана із сезонністю виробництва сировини, тому матеріально-технічна база галузі має розташовуватися поблизу її джерел. Розвиток інтеграційних процесів сільськогосподарських, переробних та збутових підприємств на основі кооперації буде сприяти підвищенню ефективності їхньої діяльності.

Проведено аналіз динаміки ефективності діяльності аграрних підприємств на прикладі Рівненської

області. Так, показники рівня рентабельності діяльності аграрних підприємств області, як показав аналіз даних табл. 1, зріс у 2016 р. (34%) порівняно з 2015 р. на 3,6 в. п. (30,4 %).

Аналіз динаміки показника чистого прибутку показав його зростання на 1 347,3 млн. грн. (7,9%) у 2016 р. порівняно з 2015 р.

Виробництво овочевої продукції, як показав аналіз, зосереджено в особистих господарствах населення і становить 92,6% від загального обсягу виробництва. Решту 7,6% продукції овочівництва виробляють аграрні підприємства, у т. ч. фермерські господарства. Це впливає на якість продукції, особисті господарства не мають достатньої можливості обробляти, удобрювати ґрунт порівняно з великими підприємствами. Як показує міжнародний досвід, спеціалізовані підприємства виробляють більш якісну, екологічно чисту продукцію у відкритому та закритому ґрунті. Це є особливістю галузі і чинником впливу на виробництво.

Виробництво продукції овочівництва характеризують два показники: площа й урожайність, які прямо пропорційно впливають на виробництво. Порівняльний аналіз показав, що починаючи з 2012 р. показник урожайності в аграрних підприємствах мав вище значення, ніж у господарствах населення. Темп приросту обсягів виробництва овочевої продукції господарствами населення почав уповільнюватися у 2012 р., а в 2015 р. даний показник мав від'ємне значення (відбулося зменшення обсягів виробництва на 13,3% порівняно з 2014 р.), темп приросту на 10,6% у 2016 р. показав підвищення ефективності виробництва овочевої продукції у Рівненській області порівняно з 2015 р. (табл. 2).

Як показав аналіз статистичних даних, у господарствах Рівненської області в 2016 р. найбільшу врожайність мали томати (317,7 ц) та капуста (232,3 ц) [6]. У Рівненській області переважає обсяг виробництва овочів відкритого ґрунту, який перевищує обсяг виробництва овочів закритого ґрунту на 2 061 213,4 ц [6].

Аналіз діяльності аграрних підприємств за період 2010–2016 рр. показав значне зростання обсягів виробництва овочевої продукції в 2012 р. порівняно з 2011 р. (на 47,8%) та збільшення частки аграрних підприємств із 6,4% до 8,6% у загальній структурі виробництва овочевої продукції. Виробництво овочевої продукції аграрними підприємствами в 2014 та 2015 рр. має спадну тенденцію. Так, у 2015 р. обсяги виробництва скоротилися на 23% порівняно з 2014 р.

Таблиця 1. Динаміка основних показників діяльності аграрних підприємств у Рівненській області

Показники	Роки				
	2010	2013	2014	2015	2016
Рівень рентабельності операційної діяльності, відсотків	8,4	5,7	44,8	30,4	34,0
Чистий прибуток (збиток), млн. грн.	-21,2	-213,0	784,8	1129,4	1218,2
Підприємства, які одержали чистий прибуток					
відсотків до загальної кількості	57,1	75,2	75,3	78,0	78,7
фінансовий результат, млн. грн.	176,0	334,7	1699,3	2479,3	1523,3
Підприємства, які одержали чистий збиток					
відсотків до загальної кількості	42,9	24,8	24,7	22,0	21,3
фінансовий результат, млн. грн.	197,2	547,7	914,5	1349,9	305,1
Кількість найманих працівників, тис. осіб	11,0	9,1	8,4	7,1	7,3

Джерело: складено за даними [6]

Таблиця 2. Динаміка виробництва овочевих культур та їхньої врожайності в Рівненській області

Показник	Роки						
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Господарства усіх видів							
Обсяги виробництва, тис. т	216,5	237,1	250,5	255,5	248,7	213,6	236,2
Урожайність овочевих культур, ц/га	197,9	205,6	205,4	209,7	209,3	182,5	197,3
Аграрні підприємства							
Обсяги виробництва, тис. т	13,8	20,4	21,1	22,1	20,8	16,0	17,6
% у структурі господарств	6,4	8,6	8,4	11,5	10,9	7,5	7,4
Урожайність овочевих культур, ц/га	187,1	202,8	244,1	333,2	279,4	215,9	313,3
Господарства населення							
Обсяги виробництва, тис. т	202,7	216,7	229,4	233,4	227,9	197,6	218,6
% у структурі господарств	93,6	91,4	91,6	88,5	89,1	92,5	92,6
Урожайність овочевих культур, ц/га	198,7	205,9	202,4	202,6	204,7	180,2	191,5

Джерело: складено за даними [6]

Чинники впливу на діяльність підприємств овочівництва – конкуренція і, відповідно, конкурентоздатність виробництва. Ефективність виробництва овочевої продукції аграрними підприємствами визначає рівень конкурентоспроможності продукції, який пов'язаний з її якістю. Підвищення конкурентоздатності продукції овочівництва на основі поліпшення її якості пов'язане з:

- відповідністю міжнародним стандартам якості;
- ефективним державним регулюванням аграрного ринку;
- використанням ефективних механізмів підтримки аграрних товаровиробників;
- механізмами та інструментами мінімізації ризиків;
- стимулюванням попиту на продовольство та продукцію аграрних підприємств;
- розширенням зовнішніх ринків збуту аграрної продукції для збільшення експорту;
- підвищенням ефективності діяльності аграрних підприємств шляхом розвитку та підтримки державою ринкової інфраструктури;
- збільшенням фінансування заходів «зеленої скриньки», спрямованих на пріоритетний розвиток сільської місцевості, підтримку інноваційної та науково-дослідної діяльності виробників, стимулювання навчання перекваліфікації робітників та управлінців, розвиток малого та середнього бізнесу на селі тощо [1].

Потенційні можливості реалізації продукції овочівництва залежать від рівня попиту на продукцію та ефективності здійснення маркетингової діяльності. Аналіз показав, що на ринку овочевої продукції спостерігається неефективне співвідношення попиту та пропозиції. Як показує аналіз, попит на продукцію плодоовочевої галузі пов'язаний із такими чинниками, як рівень доходу на душу населення та споживчі переваги. Попит залежить також від співвідношення «ціна – якість», що формується на ринку овочевої продукції та характеризується рівнем якості продукції овочівництва. Аналіз поведінки споживачів на ринку показав, що забезпечити конкурентоздатність підприємства може лише його високоякісна продукція. Створення безпечних та здорових умов харчування набуває особливого значення і для майбутніх поколінь. Це призвело до появи екологічних інновацій, зокрема органічної продукції овочівництва.

Попит і пропозиція овочевої продукції на аграрному ринку залежать від обсягів виробництва, якості та асортименту продукції, які пов'язані з урожайністю та ефективною діяльністю аграрних підприємств і доходами населення. Аналіз динаміки виробництва показав, що перевищення темпу зростання обсягів виробництва, який у 2016 р. становив 12,7% порівняно з 2010 р. над темпом зростання фонду споживання (6,1%), майже удвічі частково зумовлене зниженням купівельної спроможності населення. А це також значною мірою впливає на ефективність виробництва продукції овочівництва та діяльність підприємств.

Підвищення ефективності діяльності підприємств овочівництва пов'язане з їх інвестиційно-інноваційним розвитком. Інвестиційна діяльність залежить від інвестиційного клімату як сукупності економічних передумов функціонування суб'єктів підприємницької діяльності, тобто правової і фінансової стабільності, правових гарантій захисту інтересів інвесторів, розвитку інвестиційно-інноваційної інфраструктури, формування стимулюючих ринкових відносин, частки державного сектору, наявності ризиків, системи страхування [3]. У сучасних умовах найбільш ефективним для підприємств є інтенсивний інноваційний розвиток, тобто зростання на основі вдосконалення та модернізації наявних технологій, що дасть змогу підвищити продуктивність праці та більш ефективно використовувати наявні ресурси. Інновації як основна форма інвестицій сприяють зростанню обсягів виробництва, стимулюють підвищення економічної та соціальної ефективності.

Наприклад, у овочівництві ФГ «Влада» Млинівського району використовує європейський досвід виробництва овочів. Зокрема, на 200 га овочевої сівозміни вирощується понад 15 видів та сортів овочів, для зберігання яких встановлено сучасне холодильне обладнання, запроваджується крапельне зрошення [10].

Сезонність як чинник в умовах інноваційного розвитку технологічного виробництва згладжується й уже не так сильно впливає на галузь.

Ще одним чинником, що впливає на ефективність діяльності підприємств овочівництва, є фінансове забезпечення. Галузь розвивається, перш за все, за рахунок власних засобів та позикових – кредитів. В умовах ризику та мінливості зовнішнього середовища важли-

вим завданням підприємства є забезпечення ефективного розвитку в довгостроковому періоді. Необхідною умовою підвищення ефективності виробництва є фінансування як галузі, так і підприємств для поліпшення якості та збільшення кількості овочевої продукції. У сучасних умовах дефіциту бюджетного фінансування власні засоби є основною формою і джерелом інвестування діяльності підприємств. Так, підприємства плодоовочевої галузі здійснюють свою діяльність за рахунок основного власного джерела – прибутку, а модернізацію (оновлення) – за рахунок амортизаційних відрахувань. Кредит не завжди надається, оскільки підприємства цього напрямку не завжди є платоспроможними і кредит для них неефективний через високу процентну ставку.

Однак для підвищення економічної ефективності діяльності фермерських господарств у Рівненській області розроблено програму підтримки фермерських господарств області на 2016–2020 рр., яка передбачає надання пільгових кредитів під 2% річних. У цю категорію потрапляють і підприємства овочівництва. Програма створює умови для підвищення ефективності діяльності підприємств овочівництва.

Чинники, які формуються у зовнішньому та внутрішньому середовищі підприємства, впливають на ефективність діяльності підприємств овочівництва, а їх ефективна взаємодія зумовлює підвищення обсягів виробництва, якості продукції, тобто досягнення не лише економічного, а й соціального ефекту.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, на основі аналізу визначено чинники впливу на діяльність підприємств овочівництва. Це родючість земель, урожайність овочевих культур, матеріально-технічна база, конкуренція і, відповідно, конкурентоздатність виробництва, фінансове забезпечення галузі, місткість ринку та співвідношення попиту і пропозиції. Зосередження виробництва овочевої продукції в особистих господарствах населення впливає на якість продукції та її екологічну безпеку, а це визначає попит на продукцію галузі. Визначено, що основними джерелами фінансування підприємств овочівництва на регіональному рівні є власні засоби та кредити банківських установ. Потрібно пільгове кредитування фермерських господарств для отримання якісної конкурентоздатної продукції на родючих ґрунтах, яка дасть змогу підприємствам овочівництва бути ефективними.

1. Гуткевич С.О., Князевич А.О. *Управління інноваційним розвитком сільськогосподарських підприємств на меліорованих землях: монографія.* Полтава, 2011. 215 с.

2. Гуткевич С.О. *Інвестиційний розвиток аграрного сектору в сучасних умовах розвитку економіки. Інтелект XXI.* 2015. С. 52–59.

3. Гуткевич С.О., Шендерівська Л.П. *Політика ефективного розвитку підприємств: управлінський аспект.* К.: НТУУ «КПІ», 2016. 213 с.

4. Кожушко Л.Ф., Велесик Т.А. *Формування ринку осушених земель сільськогосподарського призначення: монографія.* Рівне: НУВГП, 2015. 188 с.

5. *Модель розвитку галузей економіки: монографія / за ред. проф. С.О. Гуткевич.* К.: НТУУ «КПІ», 2011.

6. *Сільське господарство Рівненщини: статистичний збірник / за редакцією Н.С. Якимчук.* Рівне, 2017. 166 с.

7. *Стратегія розвитку аграрного сектора на період до 2020 року від 17.10.2013 № 806-р.* URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-%D1%80#n7>.

8. *Стратегія розвитку аграрного сектору економіки до 2020 року: збірник матеріалів Чотирнадцятих річних зборів Всеукраїнського конгресу економістів-аграрників (16–17 жовтня 2012 р.) / редкол. П.Т. Саблук, Ю.О. Лупенко.* К.: ННЦ «ІАЕ», 2013. 762 с.

9. Пасічник В. *Ранні овочі: виробництво, реалізація, ефективність. Овощеводство.* 2017. № 5.

10. *Рівненщина аграрна – це насамперед фермерські господарства.* URL: <http://agroportal.ua/ua/publishing/intervyu/chem-zhivut-regiony-rovenshchina-agrarnaya-eto-prezhde-vsego-fermerskie-khozyaistva/#>.

E-mail: menedger_2012@ukr.net